

Jubilejní rok *Františka Rákócziho II.*

V Maďarsku si letos formou Jubilejního roku Rákócziho (Rákóczi-év) připomínají tuto významnou postavu uherských dějin, neboť před 300 lety, roku 1703 vypuklo jím vedené protihabsburské stavovské povstání. Jistě je namístě zdůraznit, že v čele povstání tak stanul tehdy nejmocnější uherský aristokrat. Se jménem Františka Rákócziho II. se však můžeme setkat i v Čechách, konkrétně v Praze a v Jindřichově Hradci. V našem příspěvku nastíníme stručný životopis tohoto sedmihradského knížete, především se však zaměříme na jeho pobyt v Čechách; v závěru pak přinášíme ukázkou z Rákócziho paměti.

František Rákóczi II. se narodil 27. března 1676 na zámku Borsi (dnes Borša – Slovensko). Jeho otec, František Rákóczi I. byl majitelem největších panství v severovýchodních Uhrách, matka Ilona Zrínská byla sestřenicí známého vojevůdce a barokního básníka Miklóse Zrínského. Po smrti Fr. Rákócziho I. se r. 1682 provdala za Imre Thökölyho. Po jeho neúspěšném protihabsburském povstání se Ilona Zrínská se svými dvěma dětmi uchýlila na hrad Mukačevo, jenž byl tři roky obléhán, roku 1688 však byla nucena uzavřít kapitulaci. Děti jí byly odebrány, dozor nad jejich výchovou převzali Habsburkové. Dcera Juliana byla vychovávána ve Vídni u sestry Voršilek, syn František u jezuitů v Čechách. Od dubna 1688 pobýval v Jindřichově Hradci, od podzimu 1690 do léta 1692 v Praze. Poté byl povolán do Vídně. 1694 se oženil s kněžnou Amálií Šaroltou z Hesseska-Rheinfelsu. V letech 1700-1701 požádal ve dvou dopisech francouzského krále Ludvíka XIV. o podporu při přípravě protihabsburského povstání. Druhý dopis se však dostal k vídeňskému dvoru, Rákóczi byl zajat a ve Wienerneustadt uvězněn, odkud se mu pomocí manželky podařilo u-

Šlétý František Rákóczi II. se svou matkou Ilonou Zrínskou

prchnout do Polska. Tady ho na jaře 1703 vyhledala skupina kuruckých povstalců ze severovýchodních Uher a požádala ho, aby se ujal jejich vedení. Cílem tohoto povstání (nebo též Rákócziho osvobozenického boje) bylo osvobodit Uhry od „nezákonného a nesnesitelného jha“ pod heslem „*Cum Deo pro Patria et Libertate!*“. Povstání bylo uzavřeno tzv. Szatmárským mírem v roce 1711, který zaručoval povstalcům včetně Rákócziho amnestii. Ten ji však nepřijal a odešel do emigrace. Nejprve pobýval v západní Evropě, především ve Francii, od roku 1717 pak se svou družinou v Turecku, kde roku 1735 ve městě Rodostó (Tekirdag) zemřel.

František Rákóczi II. byl rovněž činný v oblasti literární. Z jeho iniciativy začal roku 1705 vycházet v redakci Pála Rádayho latinsky psaný časopis *Mercurius Hungaricus* (později *Mercurius Veridicus ex Hungaria*), který měl informovat pravdivě evropské veřejné mínění o Rákócziho povstání. Historii povstání sepsal francouzsky roku 1717 (*Mémoires du prince François II Rákóczi*), a v letech 1716-19 napsal latinsky svůj životopis (*Confessio peccatoris*, česky *Zpověď*, 1908), inspirovaný Vyznáním sv. Augustýna. Dále psal náboženská rozjímání a meditace.

Jak již bylo v úvodu zmíněno, v Čechách pobýval Rákóczi dlouhodoběji na dvou místech: v Jindřichově Hradci a v Praze. Jeho jihočeskému pobytu věnoval dr. Jan Muk dvě studie: *František Rákóczi a Jindřichův Hradec¹* a *Koloničové a Fr. Rakoczy v Jindř. Hradci²*.

Z první studie vyjímáme:

„Jesuitské gymnasium v Jindřichově Hradci, založené Adamem II. z Hradce roku 1594, bylo čtvrtým ústavem Societatis Jesu v Čechách po pražské koleji, rožmberském gymnasiu v Č. Krumlově a v Chomutově. Získalo si brzy velmi dobrou pověst... Za saského vpádu 1634 našli zde útočiště jesuitští filosofové z Prahy a později i jesuité se studenty z Polska, kteří sem prchli před Švédy. Na konci třicetileté války studoval v Jindřichově Hradci počátecký rodák Tomáš Pešina z Čechorodu. V katalogu žáků z let 1594 až 1693 objevují se jako místa původu zdejších studentů několikrát Brusel, dvakrát Vestfálsko, třikrát Trident, Luxemburg, Trevír, Bamberg, dvakrát Benátky, Sulzbach, Bressano, Vilno, Komárno, Šoproň aj. V roce 1658 studovalo v Hradci současně 28 šlechtických synků, v letech 1661-65 učil zde i Bohuslav Balbín, mezi profesory se objevuje i jméno Jana Tannera, Jiřího Crugeria, Matyáše Steyera a Václava Plachty.

Jestliže tento gymnasijsní Slavín byl r. 1688 rozmnožen i o jméno pozdějšího maďarského národního hrdiny Františka Rákócziho, bylo by jistě nesprávné vykládat volbu jindřichohradeckého gymnasia tím, že by zdejší jesuitská kolej upoutala na sebe pozornost právě svými pedagogickými výsledky. Hradec třicetiletou válkou utrpěl daleko méně než jiná města, jež neměla tak vlivnou ochranu, jakou byl Vilém Slavata. Tím je možno si vysvětlit, že roku 1654 při soupisu obyvatelstva se ukázalo, že J. Hradec je počtem 405 osídlených domů největším městem po Praze a Kutné Hoře – ani tento moment však jistě nehrál roli při volbě. Vilém Slavata zemřel jako nejvyšší kancléř r. 1652 a jeho nástupci neměli již takový politický význam jako on.

Jiří Jáchym Slavata, kterého zastihl v Hradci František Rákóczi, byl jen nejvyšším hofmistrem, a když r. 1689 zemřel, byl jeho nástupce František Vilém Slavata skutečně už jen posledním svého rodu, jímž Slavatové vymřeli po meči.

A tak je možno věřit, že pohnutky, které přivedly Rákócziho do Hradce, odpovídaly skutečně tomu, co zapsal jezuitský kronikář do kroniky „Historii collegii Novodomensis Societatis Jesu“ k roku 1688:

Naše gymnasium vzkvetlo žáky vynikajícími, nadanými kázní i mravností. Mezi nimi vynikl hrabě František Rákóczi, vnuk Jiřího Rákócziho, někdy knížete sedmihradskeho, ze syna Františka Rákócziho, když po dlouhém velmi statečném obležení padla pevnost Munkač, ve které s matkou a sestrou snášel dlouhé obléhání, když zmizela naděje na osvobození od známého onoho jeho otčima Emericha Thökölyho a spolu s matkou a sestrou do Vídně do moci císařské byl převeden. Matka a sestra svěřeny do kláštera svatých panen sdružení sv. Uršuly, o hraběti Františku, svěřeném poručnictví kardinála Leopolda Koloniče, když se uvažovalo, kam jej na studie poslati, rozhodnuto, aby byl poslán do J. Hradce. Aby pak vskutku byl podržzen péčí našeho řádu, dle vůle nejuzněšenějšího císaře byl ubytován v semináři a od něho odstranění všichni jeho domácí sluhové, aby tak tím jistěji dle slov císařových, mezi věrnými poddanými císařovými naučil se ctíti majestát božský i lidský'. I jinak, jestli kdy, toto gymnasium ozdobil jinoši z jiných vznešených rodin, dva hrabata Koloničové, bratři Sigmund a Siegfried.

... když se císař rozhodl poslat mladého Františka Rákócziho do Hradce, Kolonič obrátil se současně i listem na hraběte Jana Jáchyma Slavatu. Žádal o ochranu pro Rákócziho i svého synovce Zigmunda Koloniče, který ho následoval též do hradecké koleje. /.../

Slavata odpověděl..., že si velmi váží toho, že císař - zajisté vlivem Koloničových - poslal Rákócziho do Hradce, že chce všemožně jemu i synovci Koloničovu vycházet vstříc, jak současně nařizuje zámeckému vrchnímu, aby jim všestranně byl k dispozici a přeje-li si kardinál, že oba hoši mohou bydlet i na zámku.

Do Hradce byl brzy nato zaslán i další list matky Rákócziovy Heleny Zrinské, která děkovala hraběti za péči, s níž se syna ujal...

/.../ O stycích Rákócziho se zámek mnoho nevíme, neboť bylo rozhodnuto, i když Slavata nabídl mu byt v zámku, aby přesto zůstal v semináři pod bezprostředním vlivem jezuitů.

/.../ František Rákóczi, který... v Hradci zastával i funkci předsedy Mariánské družiny, odešel z Hradce na filosofii do Prahy a jeho spojení s Hradcem bylo tak navždy přetrženo. Pozdější jeho osudy dokázaly, že se hradeckým jezuitům přece jen nepodařilo naučit svého vzácného chovance, aby ctil císařský majestát. /.../“

Z maďarských filologů se pobytu Rákócziho v Čechách věnoval především László Szörényi ve své studii *Rákóczi csehországi tanulólévei* (Rákócziho česká studijní léta)³, kde mimo jiné objasňuje, proč se nepodařilo jezuitům vychovat Rákócziho tak, jak si vídeňský dvůr představoval. Nejprve charakterizuje situaci, z níž kardinál Kollonich vycházel: V poslední třetině 17. století byli císařskému dvoru oporou jezuité i Čechy jako takové. Není tedy překvapující, že Rákócziho i své synovce svěřil kardinál právě péči českých jezuitů. Ze *Zpovědi* se ostatně dozvídáme, že zřejmým úmyslem Kolloniche (a Vídně) bylo přimět Rákócziho a jeho sestru, aby vstoupili do řádu, neboť jejich obrovský majetek by tak připadl církvi, nemluvě o tom, že by tak konečně vymřel tento „buřičský rod“. Byli to však právě jezuité, kteří Rákócziho jeho úmysl - aby k nim vstoupil - roz-

Foto: Attila Gál

tem tohoto města. Při letošní jarní návštěvě jsme s politováním zjistili, že tato síň byla před dvěma roky zrušena.

V Praze připomíná Rákócziho pobyt dvojjazyčná pamětní deska na budově někdejšího řeholního domu (dnes MFF UK) na dnešním Malostranském náměstí.

mluvili. Szörényi podrobně popisuje politické pozadí, které vedlo k tomu, že se jezuité stali koncem 17. století vůči vídeňskému dvoru obezřetnějšími a v zájmu svých politických cílů byli ochotni se zřítci majetku Rákócziů. Jezuité totiž podporovali světské vládní formace celé jen do té doby, dokud tyto nezačaly ohrožovat plán papežské katolické světovlády. Pokud chtěli ve středoevropských podmínkách omezit vládnoucí absolutistickou dynastií, neměli jinou možnost, než podporovat vnitřní stavovské snahy či vnější rivalistickou dynastií. Oba tyto faktory v sobě Rákóczi ideálním způsobem ztělesňoval.

V roce 1966 byla v Muzeu Jindřichova Hradce otevřena Rákócziho síň, která návštěvníky seznamovala s někdejším studentem tohoto města.

Foto: Attila Gál

¹ Separát Zprávy muzeí č. 2. 1967. 1-5.

² In: Jihočeský sborník VI. 1938. 144-152.

³ In: *Memoria Hungarorum*, s. 53-76. Balassi Kiadó. 1996.

Fr. Kníže Rakoczy:Zpověď
(Vlastní životopis)(přeložil Ad. Gottwald, 1908)
úryvky str. 22- 32

Ty víš, Pane, že jest mi neznámo, co tehdy bylo ujednáno o mne. Ale vzpomínám si přece, že matka za nedlouho potom stěžovala si, že nebyly zachovány články kapitulace, ba dokonce za několik týdnů císařským rozkazem byla donucena i s námi odebrati se ze statků sirotků svých a též odejeti z království uherského povolána do Vídně.

/.../

Dvanáctý rok života jsem dovršil v den, kdy jsme dojeli k Vídni v Rakousích. ... Toliko si pamatuji, že k večeru odvezli mne a sestru Julianu ke kardinálu Kolonicsi, jemuž císař Leopold převzav poručenství nad naší výchovou a správou statků našich svěřil péči o nás. Nepřijal nás, jak příslušelo stavu našemu, ale s pohrdáním k našemu věku, za krátko s námi usedl na kočár, řka, že nás představí císaři.

Ale, Pane, ty jediný víš, jaká byla bolest má, když kočár se zastavil, dveře se otevřely a uviděl jsem jeptišky sv. Uršuly. Sestru mou plačící a truchlící, kterou kardinál vstrčil do dveří, odloučily ode mne.

Když potom dveře se uzavřely, nevěda si rady, vzlykaje a slze, od matky a sestry odloučen, byl jsem odveden do příbytku jakéhosi tajemníka kardinálova se svým vychovatelem Badiniem a komorníkem Kőrösím, kde vzdychaje a nařkaje z tesknoty po matce prožil jsem tři dny. Čtvrtého dne mi bylo dovoleno na rozloučenou spatřiti matku a sestru v jejich klášteře, sestru pouze u mříží klášterních. Neboť bylo mi řečeno, že odjedu z Vídně, ale tajili přede mnou bedlivě, kam.

Kež býval bych obětoval tobě, Pane, slzy, které ronily oči mé při posledním objetí matčině, pravím, posledním: neboť nebylo mi už dopřáno, abych ji ještě jednou spatřil. Všecek usazen projevů lásky matčiny odešel jsem k sestře. Když jsem uviděl sestru u klášterních mříží, příliš jsem se rozplakal, takže krátká rozmluva i zde přerušena a vystřídána byla vzlykotem a nářkem. Neboť sestra a já převelice jsme se měli rádi, a oba jsme milovali matku, která naši lásku opětovala, ale přec bych se osmělil říci, že matka měla ráda více mne než sestru. I bylo dobrodiním tvým, Pane, ty zajisté jsi mně vnuknul synovskou poslušnost, kterou ve vzpomínkách při skonávání osvědčovala, že nikdy jsem ji nezarmoutil.

Takto jsme prožili den v pláči a v nejtesknějším sklíčení srdce. Na druhý den kardinál posadil mne k sobě do dvoukolého kočáru a jeli jsme na mši do jakéhosi kostela při ústavu polepšovacím. Pak s jakýmsi proboštem [praepositus] eiskornenským [Eiskornensis], přírknutým svým průvodcem, a s vychovatelem svým Badiniem vstoupil jsem do dostavníku dosti schátralého, jak takové vozy bývají, v němž byli zapřaženi dva koně.

Jeli jsme pomalu, a ani na druhý den jízdy neřekli mně, že mne vezou do Čech. Pouze můj učitel, který smutek svůj podle možnosti tajil, těšil mne přítomností svou a nadějí, že i nadále u mne zůstane. Poněvadž jsem neznal řeči a mravů země, všechno zdálo se mi novým, a všechny věci jičily bolest, jejíž základ bylo rozloučení se s matkou a se sestrou.

Po několik dní jsme stále jeli. Nepamatuji se na nijaké cestovní příhody, leda že jsem byl pořád truchliv. Konečně přijeli jsme k cíli cesty, do českého městečka, Jindřichova Hradce, německy Neuhaus řečeného. Poněvadž nezamýšlím líčiti měst a jejich položení, řeknu pouze, že městečko tehdy patřilo hraběti Joachymovi Slavatovi. Tento rod, zvláště za mého pobytu nejproslulejší v Čechách, vymřel, protože Joachym zemřel bez mužského potomka v době, kdy jeho bratr Leopold, který zanechav kanovnického místa pasovského, se oženil, ale ochromen na rukou i nohou a churav též zemřel zanedlouho. Joachym byl mi zvláště nakloněn, i Leopold byl ke mně dosti vlídný.

V městě mají jesuité rozsáhlý dům a hojně navštívenou kolej pro mládež, zvanou seminář, pro něž jsem byl určen. I gymnasium jest dosti navštěvováno.

Otcové uspořádali mně na uvítanou divadelní hru a potom bohatou, ač postní hostinu ve svém domě. Koncem měsíce probošt mne provázející mi řekl, že budu studovat ve zmíněné koleji, ale poněvadž má rozkaz odeslat mého učitele Badinia, že musím to učiteli vyřídit ještě týž večer, mám-li něco vzkázat matce; neboť odjede zítřejšího rána.

Za této řeči bolest mne pojala a slzy mne zalily. Marno bylo říkat, odvolávat se na sliby kardinálovy, že můj učitel zůstane se mnou několik měsíců; nepohnuly jimi prosby, ani slzy, ani náрек. Odvedli mne do ložnice, mého to příbytku, který měl jsem sdíleti s dvěma jinými, a to hrabaty Koloničem a Völkrou, k nimž zanedlouho přidružil se třetí Kolonič. V bytu svém podešel jsem za plentu, která obmykala mé lůžko a vzdychaje, vzlykaje a slze prosil jsem učitele, aby mne neopouštěl, ale když ochablý bolestí a zármutkem jsem usnul, tento věrný vychovatel byl mi odňat. Za úsvitu druhého dne sotva se probudiv volal jsem a poznal, že odešel.

Poněvadž i teď, co toto píši, rmoutím se při vzpomínce, ty vidíš, Pane, co věru trpčícího mohlo se přihodit mně, knížecímu hochu, než stát se vyhnancem z vlasti, vytržen být rodičům, zaveden do neznámé krajiny, snášet neslušné zacházení vůči urozenosti stavu svého a být zanechán samotem, neznaže řeči mezi lidmi, mravy a zvyky úplně se lišícími, a k dorozumění s nimi znal jsem jen řeč latinskou, které mne doma naučili.

/.../

Ve společném refektáři v obvyklých hodinách jídali jsme. Při pohledu na jídla měl jsem novou příčinu bolesti, neboť chléb byl pšeničný a víno natrpklé; jídla podle tamnějšího způsobu a pro sporou zásobu potravinou připravená, znechucovala se mi zármutkem vnitřním. U stolu jsem ustavičně szel... a ne lidé, nýbrž ty, bože můj, jsi mne utěšil; neboť sotva za měsíc stal jsem se schopen studovat. ... po uplynutí následujícího měsíce, nemýlím-li se, kdy mne uvedli do čtvrté třídy syntaxe, učinil jsi mne bedlivým, chápavým ve studiích a dbalým zbožných cvičení, velmi vděčným vůči učitelům a představeným. Ty právě, neskončená dobroto, naučil jsi mne vyhovovat všem a radovati se čestným věcem, společnosti mladíků a spolubydlitelů se vyhýbat, pěstovati styky s učiteli a otci, jež jsem vždycky vyhledával vhodně i nevhodně, a s pokorou daroval jsi mi klid duševní.

Měl mne velmi rád ředitel semináře, P. Zimmermann, stařec sklíčený dnou na všech údech a bavě se hrou v šachy prožíval se mnou dny odpočinku. Často pro občerstvení vodili mne na předměstské statky a velmi často k hraběti Slavatovi, když byl přítomen, nebo k jeho úředníkům zámeckým, kteří si mne vážili i milovali. Někdy jsem si zašel k proboštovi, který mne přivedl, na jeho

preposituru několik mil vzdálenou od Jindřichova Hradce, kde za jednoho pobytu ukázala se zvláště křehkost nebo zloba přirozenosti mé.

Měl jsem přirozenou náklonnost zkoumat věci nepřístupné a obírat se zvláštnostmi, z nichž nejvíce mne bavily dalekohledy. Takové kapesní dalekohledy byly pro větší pohodlí položeny ve všech skoro ložnicích; obdivoval jsem se jim a obíral se jimi a protože jsem se styděl požádat o některý z nich, jeden z nich jsem odnesl bez číhokoli vědomí.

Totéž se mi přihodilo asi za tři léta potom v Nise ve Slezsku s kružítkem, které jsem vzal v proslulé knihovně Otců ze sbírky mathematických přístrojů neužívaných. Pohlížím-li na to dnes zralým rozumem, zdá se mi, že skutek jeden i druhý stal se bez škody bližního, aniž zajisté kdo poznal ztrátu věci nebo pátral po věci. Mimo to vím, že mne netěšil čin sám, nýbrž vzatá věc; neměl jsem tedy v úmyslu škodit nebo sebrati věc užitečnou, ale ke krádeži pudil mne stud před požádáním.

Pročež neomlouvám sebe před tebou, Pane, pro tento hříšný čin provedený spíše z křehkosti než zlomyslnosti; uznávám ovšem, že jsem neměl v srdci pokory, abych požádal o věci vzaté; uznávám arci hrdost a pýchu srdce, jimiž veden bez pochyby nejen bych nebyval vrátil vzaté věci třebaš nepatrné, kdyby je hledali, nýbrž snad bych byl křivě přísahal z falešného studu, že je nemám ani že jsem je neviděl. To se sice nestalo, poněvadž tvá milosrdnost odvrátila ode mne příležitost k tomuto nesmírnému hříchu.

/.../

Místo čtyby dávali mně knihy modliteb, které jsem bedlivě odříkával, a za dvě léta po mém příchodu studoval jsem rethoriku v prefektuře kongregace Panny Marie, matky tvé, Ježíši, a zvolen pilně jsem předčítával, ale duše má se nevzdělávala četbou slova tvého; v kongregacích ovšem předčítáno bylo pojednání o následování tvém, ale nebylo objasňováno; rozuměl jsem slovům, ale neznal jsem ducha, a nedávali je k rozjímání, ale jen ke čtení.

/.../

Celé toto tříletí v době studií humanních konaje obvyklá cvičení prošel jsem různými ústavy jezuitskými. Všude mne milovali z milosti tvé a všude mne vítali laskavě, protože jsem nezarmoutil nikoho a nikdo nezarmoutil mne.

Takto po zakončení studií humanních za vedení jakéhosi kněze, kterého mně dali za prefekta za rok po mém příchodu do Jindřichova Hradce, byl jsem poslán do Prahy na vysoké učení studovat filosofii a určili mně byt v domě jezuitském na Novém Městě [u kostela Sv. Ignáce na dnešním Karlově náměstí, dnes je v tomto křídle dětská nemocnice - pozn. redakce]. Vychovatel můj byl člověk tichý, kněz řádný, prostomyslný a Otcům veleoddaný, který nedovedl mne vzdělávat ani ve zbožnosti ani v mravech, tím méně v některých vědách. A protož po celou dobu hleděli jsme si každý svých studií.

Měl jsem příliš velkou touhu po vědění, a proto v hodinách příhodných probíral jsem se v knihách hned stavitelských, hned mathematických, maloval jsem, kreslil jsem obrazce geometrické, ale nerozuměl jsem ničemu, protože mne nikdo nepoučoval. Hra v šachy s učiteli a Otcí byla mi nejmilejší a s velkou rozkoší věnoval jsem se hře.

/.../

Příštího roku postoupil jsem k studiu fysiky a abych byl blízko university, přestěhovali mne na Malou Stranu do profesního domu.

V závěrečné části tohoto bloku přinášíme ukázky z výstavy *Nemzetünkért öszvefogván... (Jednotně pro národ...)*, kterou při příležitosti Rákócziho roku uspořádalo Maďarské národní muzeum.

Výstava zachycuje život a osud Františka Rákócziho II. v širším historickém a politickém dobovém kontextu: především prostřednictvím rodinných portrétů, rytin hradů Rákócziů a různých rodinných předmětů.

Návštěvník si tak může prohlédnout např. vojenské atributy jeho dědy – sedmihradského knížete Jiřího Rákócziho II. či portrét osmiletého Fr. Rákócziho II. od neznámého mistra z konce 17. století:

K Rákócziho povstání se vztahují např. dukáty s portrétem jeho vůdce, které byly raženy v Kluži (Kolozsvár) roku 1707 – tzn. během krátkého období, kdy byl Rákóczi sedmihradským knížetem.

Boje kuruců a labanců, tedy Rákócziho stoupců s císařskými vojáky zachycuje např. olejomalba neznámého mistra z 18. století:

Kuruckého jezdce přibližuje návštěvníkům rytina z počátku 18. století od Martina Engelbrechta (vpravo dole).

Jedním z nejzajímavějších předmětů z období turecké emigrace je bezpochyby řezbářská práce samotného Rákócziho – vyřezávané a malované křeslo (první třetina 18. století):

Zpracovala Simona Kolmanová